

АЙХМАН В ЙЕРУСАЛИМ
РЕПОРТАЖ ЗА БАНАЛНОСТТА НА ЗЛОТО

EICHMANN IN JERUSALEM: A REPORT ON THE BANALITY OF EVIL

Copyright © 1963, 1964 by Hannah Arendt

This edition published by arrangement with Viking, an imprint of Penguin Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC.

© Тодор Александров Танев, *превод от английски*

© Живко Петров, *дизайн на корица*

© Сиела Норма АД

София 2021

ISBN: 978-954-28-3427-4

Хана Аренд

АЙХМАН В ИЕРУСАЛИМ

Репортаж за баналността на злото

Превод от английски
Тодор Танев

 ciela

„О, Германия!

*Ако слуша речите само, които ехтят от твоя дом,
човек се залива от смях, но не дай си боже да те и зърне –
тогава се хваща за ножа.“*

Бертолт Брехт

СЪДЪРЖАНИЕ

БЕЛЕЖКИ КЪМ ЧИТАТЕЛЯ.....	9
ПРЕДГОВОР НА ПРЕВОДАЧА. АРЕНД ЗА СЪДА НАД ТОТАЛИТАРИЗМА.....	11
СЪДЪТ	37
ОБВИНЯЕМИЯТ	60
ЕКСПЕРТ ПО ЕВРЕЙСКИЯ ВЪПРОС	78
ПЪРВОТО РЕШЕНИЕ: ЕКСПУЛСИРАНЕ	102
ВТОРОТО РЕШЕНИЕ: КОНЦЕНТРАЦИЯ	117
ОКОНЧАТЕЛНОТО РЕШЕНИЕ: ИЗБИВАНЕ	136
КОНФЕРЕНЦИЯТА „ВАНЗЕЕ“, ИЛИ ПИЛАТ ПОНТИЙСКИ	171
ДЪЛГЪТ НА СПАЗВАЩИЯ ЗАКОНА ГРАЖДаниН	200
ДЕПОРТИРАНЕ ОТ РАЙХА – ГЕРМАНИЯ, АВСТРИЯ И ПРОТЕКТОРАТА.....	220
ДЕПОРТИРАНЕ ОТ ЗАПАДНА ЕВРОПА – ФРАНЦИЯ, БЕЛГИЯ, ХОЛАНДИЯ, ДАНИЯ, ИТАЛИЯ.....	234
ДЕПОРТИРАНЕ ОТ БАЛКАНИТЕ – ЮГОСЛАВИЯ, БЪЛГАРИЯ, ГЪРЦИЯ, РУМЪНИЯ	257
ДЕПОРТИРАНЕ ОТ ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА – УНГАРИЯ И СЛОВАКИЯ.....	273
ЦЕНТРОВЕТЕ ЗА ИЗБИВАНЕ НА ИЗТОК.....	288
ПОКАЗАНИЯ И СВИДЕТЕЛИ	306
ПРИСЪДА, ОБЖАЛВАНЕ И ЕКЗЕКУЦИЯ.....	324
ЕПИЛОГ	348
ПОСЛЕСЛОВ	382
БИБЛИОГРАФИЯ	406

БЕЛЕЖКИ КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

Това е преработено и допълнено издание на книгата, появила се за първи път през май 1963 г. През 1961 г. от „Ню Йоркър“ ми бяха поставили задачата да следя процеса срещу Айхман в Йерусалим и да подготвя репортаж, който, леко посъкратен, беше отпечатан през февруари и март 1963 г. Книгата беше написана през лятото и есента на 1962 г. и беше довършена през ноември същата година по време на престоя ми като стипендиантка на Центъра за специални изследвания в университета „Уеслиън“.

Преработките в това издание обхващат корекцията на няколко технически грешки, като нито една от тях не засяга анализа или аргументацията от първоначалния текст. Историята на периода, който е засегнат, все още не е написана достатъчно подробно и затова в определени отношения предположенията, произтичащи от известното, няма никога да бъдат напълно подменени с достоверна информация. Например общият брой на жертвите вследствие „окончателното решение на еврейския въпрос“ е предположение, което варира от четири и половина до шест милиона и ще остане не напълно конкретизирано, а същото се отнася и до числата за отделно взети страни. Някои нови материали, най-вече за Холандия, се появили на бял свят след излизането на тази книга, но нито един не се оказва важен.

Повечето добавки са също технически по характер, като или поясняват дадена теза, или въвеждат допълнителна фактология, или

понякога представят и алтернативна гледна точка по даден въпрос. Такива допълнителни източници са посочени в библиографията на книгата и се разискват в новия послеслов, който се занимава със споровете, последвали първото публикуване. Извън послеслова единствената добавка, която не е техническа, се отнася до заговора против Хитлер в Германия от 20 юли 1944 г., за която само бегло споменах в първата версия.

Дължа благодарности на Ричард и Клара Уинстън за помощта им при написването на послеслова към това издание.

Юни 1964 г.

Хана Аренд

ПРЕДГОВОР НА ПРЕВОДАЧА

АРЕНД ЗА СЪДА НАД ТОТАЛИТАРИЗМА

Айхман в Йерусалим“ е от тези книги, които променят трайно личността на всеки читател. Вътрешният глас му подсказва, че няма да се върне към предишното си „аз“, защото немалко разбирания и чувства са изменени след прочита на тези четиристотин страници. Подобно е заключението на всичките ми познати, чели книгата. Лично аз например се чувствам малко повече „побелял“ след досега с „Айхман...“. Нищо че огледалото не показва в действителност такава последица от четенето на книгата.

Ние попадаме в енергийното поле на Хана Аренд. Това е жената философ сред най-големите имена на ХХ в., създава за света думата „тоталитаризъм“ и най-добрата научна теория по въпроса. Понятието е така вкоренено в съзнанието ни, че мнозина не си спомнят кога, къде и как са го усвоили – сякаш го носим от училище или от семейството. Книгата за Айхман е част от общата теория за тоталитаризма на Аренд, важна негова част от късните равносметки на цялата мисловна конструкция.

Вътрешната сила, интелектът и чарът на Хана Аренд пленяват много личности, попаднали в нейното поле. Дребната еврейка – студентка по философия първа година, едва на осемнайсет го-

дини, привлича изцяло вниманието не на друг, а на Карл Ясперс, пришълеца във философията от модната психиатрична наука, съосновател на още по-модерния екзистенциализъм. Година по-късно и чак до 1933 г., когато напуска Германия, Хана Аренд държи в интелектуален плен другия голям немски философ на XX в. – Мартин Хайдегер. (Части от кореспонденцията между двамата излезе на български език.) Близостта ѝ с двамата философи е интимна, както физическа, така и интелектуална и психическа. Хана Аренд цени ума и се гнуса от проявите на глупост. Тъкмо безсмислието на Холокоста е онова, за което тя основно пише. Тъкмо грешките, мисловните пропуски, правени при неговото съдебно преследване, било то в Нюрнберг или Йерусалим, попадат в центъра на нейните интелектуални атаки. Когато критикува, Аренд е все така всеотдайна, както когато защитава.

Защитавайки, тя си разрешава да критикува дори собствения си изстрадал народ, дори създателя на държавата Израел Давид Бен Гурион за това, че са могли да постъпят по-умно. А по-умно, по-смислено за Аренд означава и по-справедливо.

Книгата не е история на Холокоста (въпреки че я описва в сравнителен план най-подробно, страна по страна). Читателят придобива ясна представа за всичко, което се е случило – толкова ясна, колкото никоя друга книга, посветена на този период.

Книгата не е и изследване на антисемитизма (въпреки стройната научна картина на явлението в съвременния му вариант). Читателят разбира истинската причина за гонението на евреите през XX в. и защо този въпрос е от централно значение за човечеството.

Книгата не е есе за природата на злото (въпреки че се изгражда екзистенциалната философия по въпроса). Читателят се среща не с демонизирания му приказан вид, а с по-страшния – с баналния, осветения от ежедневноста светлина.

Книгата не е и биография на Айхман (въпреки че тя може да бъде сглобена след прочит на книгата). Читателят едва ли е разо-

чарован, но не среща окървавен вампир, болен маниак, а напротив – един посредствен човек с човешки мотиви, досущ като другите, който е съучастник в най-огромното престъпление срещу човечеството, защото безропотно е станал олицетворение на престъпната система, която обслужва така акуратно.

Както неведнъж пише самата Аренд, книгата ѝ за процеса срещу Айхман е преди всичко за правосъдието в съвременния свят, изправено пред безпрецедентно явление, с което трябва да се справи – престъплението срещу човечеството чрез геноцид.

Много книги се отнасят до доброто и злото. Не съм срещал обаче нищо подобно на „Айхман в Йерусалим...“ в това отношение – защото е книга пряко и само за доброто на фона на злото, т.е. обикновеното добро, изправено срещу максималното зло на света.

Между другото, затова Аренд не забравя и за България от онова време, страната, държала се просто нормално, когато наоколо човешкият морал агонизира.

ПАСПОРТ НА КНИГАТА

Книгата на ХХ в. за доброто и злото – една философска и екзистенциална тема на всеки век – приема конкретната си форма като „репортаж за баналността на злото“ вследствие на безпрецедентни исторически явления. За първи път злото атакува пряко човечеството, като прави опит чрез човешка воля и действия да бъде радикално изтрита от паметта на цивилизацията една цяла култура, да се смали пространството, за да бъде подведено под диктата на една субективна воля. Действието е подплатено от колосалното усилие по създаването на така необходима машина за унищожение, но дори и това не му придава каквато и да било логика. Авторката на книгата е и свидетелка, и потърпевша, и откривателка в науката на безпрецедентното явление, и активна негова изследователка.

През 1963 г. Хана Аренд казва, че е „мислила цели трийсет години за природата на злото“, т.е. искрата за цялото ѝ занимание със злото на века е подпалването на Райхстага през 1933 г. (Grafton). Съвпадението не е случайно, защото става дума за първото проявление на тоталитарното зло, издаващо глобалните му амбиции. Аренд бързо разбира, че тя, като гражданка на Германия, но и на света, се среща със съвършено ново, принципно непознато явление, което по-късно осмисля като „тоталитаризъм“. То е различно от познатите автокрации и тирании с това, че е насочено срещу всички, а не срещу конкретно население. Аренд научава за Аушвиц през 1943 г., а веднага след войната до нея достигат слуховете за сталинския Гулаг. Тя е потресена не само от фактите, но и от структурната близост между тези две машини за смърт, чийто произход вижда в тоталитарната държава. Тоталитарното зло се превръща в тема на живота ѝ.

Аренд пише за злото, тоталитаризма и лагерите не като жертва. Тя не може да стои пасивна поради чистата логика на предизвикателството: „Ако човек е нападат в качеството му на евреин, трябва да се защитава тъкмо като евреин. Не като германец, не като гражданин на света, не като носител на човешки права“. Като философ тя изследва от очевидна интелектуална дистанция събитията и феномените, което прави преценката за тях възможна. Според нея „терорът неумолимо парализира всичко, което се надгражда над първата реакция от неговото съществуване – стоенето извън сянката на терора спомага въобще да се мисли за него“, чрез което става възможно изграждането на научния факт. Иначе е невъзможно да се изрази терорът чрез категориите на това, което има смисъл в човешкия свят, като се говори без дистанция за опита на затворниците на едно нечовешко общество. Оцелелите от ужасите, дошли обратно в човешкото общество, проявяват склонност генерално да объркват кошмара с реалността и да материализират демоничния свят на лагерите.

Случаят на Айхман я достига две десетилетия след като е научила за Аушвиц. Този прецедент ѝ създава необикновена възможност да изпита облекчение, че е разбрала най-после корените на злото в тоталитарното управление. За Аренд историята с Айхман и процесът срещу него са особено важни с това, което разкриват за природата на тоталитаризма и дефектите на правосъдието срещу него. Правосъдието се оказва неспособно да изгради за толкова кратко време необходимото базово законодателство, тъй като не може да се опре на исторически прецеденти. От друга страна, то не може да стои в позиция на изчакване – виновните трябва да бъдат наказани. Но как?

Аренд не е против следвоенните процеси. Тя обаче не приема намесата на политиците в правосъдието, шума на външни фактори като обществено мнение или чувства. Освен това Хана Аренд е против подценяването на уникалния обект, който всъщност бива съден в лицето на своите представители – тоталитаризма, чрез свеждането му до „обикновени“ военни престъпления или ограничаването му до „престъпление срещу еврейския народ“. Тоталитаризмът произвежда зло, което е насочено срещу човечеството, макар да е извършено главно срещу евреите.

Книгата предизвиква както фурор, така и скандал. Интелектуалната и леко дистанцирана позиция на Аренд не е нормална за първите две десетилетия след Втората световна война и Холокоста. „Айхман в Йерусалим“, издадена първо не като книга, а като поредица репортажи в „Ню Йоркър“, чийто пратеник в Израел е Хана Аренд, предизвиква сериозни недоволства преди всичко сред американското еврейство. И до ден днешен главно в САЩ има хора от по-възрастното поколение, които се чувстват обидени от откровенията на Аренд. Разбира се, всеки факт има своето обяснение. Интересно, че сред оцелелите в Израел чувствата във връзка с тази книга са по-различни. Тази тема е любопитна и поучителна, поради което ще бъде засегната по-долу. Много от недоразуменията се

дължат на това, което Аренд остро критикува. Въпреки кристално ясните положения в книгата, има хора, които я четат както дяволът евангелието. Всъщност основната задача на Аренд изобщо не е да ни разказва за Холокоста или Айхман, книгата ѝ е за нас самите. „Айхман...“ е книга, която ни среща с много въпроси, повечето от основно значение не само за евреите, но и за съвременната цивилизация и не само за нея, а и за собственото ни място в тази цивилизация.

Книгата, по признание на Аренд, е писана в състояние на „непрекъсната еуфория“. Тя би могла евентуално да не я напише, но не би могла да я напише по друг начин. „Айхман“ е съвсем различна от всичките ѝ други книги, пълна е с ирония и носи конфликт. Еуфорията, бързината, спонтанността преливат от текста. Причината за това е проста, обяснима и човешка. „Репортажът за баналността на злото“ е всъщност викът „Еврика!“ на своя създател. Случаят „Айхман“ кристализира цялото разбиране на Аренд за тоталитаризма, коригира го и го свързва с историческата емпирия. В този смисъл както Хана Аренд, така и всички нейни читатели имат всъщност щастливо попадение.

ЕКСПЛОЗИЯ В РАЗБИРАНЕТО ЗА ТОТАЛИТАРИЗМА

Книгата за баналността на злото разширява и задълбочава теорията за тоталитаризма, започната в „Произход на тоталитаризма“. На практика „Айхман...“ е корекция, апробация и приложение на теорията за тоталитаризма към най-необикновените и предизвикателни обект – безпрецедентните политически нововъведения на ХХ в.

За Аренд „тоталното господство на даден човек“, тоталитаризмът, е радикално зло. Основната причина за това тя вижда в

липсата на какъвто и да било смисъл в жестокостите на този нов тип режим, никаква рационална или друга разумна причина. Не количеството жертви или силата на страданието е най-същественото за безпрецедентното ново политическо явление, а това, че маса човешки същества биват унищожени по най-жесток и застрашаващ самата тоталитарна система начин, без това да има някакъв смисъл. За първи път в историята самият корен на злото се появява оттам, където е бил крит хилядолетия чрез такива неща като закони, съвест, принципи или чест. При тоталитаризма всичко това отпада и се заменя с терор.

Защо тя, Аренд, политическият философ, се нагърбва с необикновената задача на репортер, когато чува за отвличането на Айхман? Защото вижда необикновена за философа възможност „да се срещне пряко с областта на човешките дела и деяния“. Случаят „Айхман“ създава за първи път уникалната възможност Аренд да обхване изцяло тоталитарната колективност чрез *индивидуалната*, напълно субективизирана вина. Това е съществено развитие на „типа“ тоталитарни престъпления, обхванати в предишната ѝ голяма книга „Произходът на тоталитаризма“ (издадена на български език преди няколко години). Далеч по-теоретичното изследване и типология се сдобиват не само с нагледен пример, а и с нещо важно – битие, невъзможно без индивидуализирания ракурс. Тъкмо това я води в Йерусалим (Grafton documents). „Айхман...“ неслучайно напомня пряко на заключителните пасажи на „...тоталитаризма“.

Всъщност обаче Аренд държи най-много на разликите между двете книги. В писмото до любимата си приятелка Мери Макарти тя отбелязва три основни разлики между трактата за тоталитаризма и репортажа ѝ за процеса срещу Айхман:

(1) Сега вече не вярва, че са възможни „дупки на забвение“ в историята, каквито са лагерите, където огромна част от ежедневието изглежда първоначално „забравена“ – съществуват твърде мно-

го хора, споделящи един малък свят, и е невъзможно да не се види кой какво е извършил. Така че няма забвение и няма почва например твърдението, че „героичното поведение“ в лагерите остава непременно незабелязано;

(2) Сега вече не вижда как „унищожението само по себе си“ зависи от идеологията. Аренд признава, че е останала твърде изненадана от факта до каква незначителна степен Айхман е бил обвързан от официалната идеология, колко малко деянията му са зависели от тази идеология;

(3) Сега вече не мисли, че тоталитаризмът е „радикално зло“, а го възприема като „банално зло“. Тази разлика е най-съществена от трите. Злото, пише тя, никога не е „радикално“, може да е само екстремно. В злото тя не открива нищо, за което мисълта може да се хване – факт, който нарича „баналност“. С други думи, дори и най-крайното зло няма смисъл, който човешкият разсъдък да може да разкрие – то е не само безсмислено, включително според собствените си категории, но и от всяка друга гледна точка.

Основните текстове, които Аренд пише след „Айхман...“, революционизират значението на личната отговорност и характера на моралното съдене.

ФОКУСЪТ НА ВСИЧКО:

„ПРЕСТЪПЛЕНИЕ СРЕЩУ СТАТУСА НА ЧОВЕК“

С консолидирането на нацистката държавна власт антисемитизмът престава да бъде социално предубеждение и се превръща в политическа реалност. Германия трябва да стане „Judenrein“, очиствена от евреи. Този процес не е монолитен, а има степени, като етажи на сграда (с течение на времето става все по-агресивен): първо, като им се дава статут на второстепенни граждани; второ,

като биват лишени от гражданство изобщо (и принудително изселвани); трето, като биват депортирани (в концентрационни лагери на основание, че нямат гражданство); и накрая, като биват масово избивани – геноцид.

Едва последното звено – геноцидът, съставлява новото явление на ХХ в., което стои на подсъдимата скамейка в трибуналите и процесите срещу военнопръстъпниците след Втората световна война. Концентрационни лагери има и преди (в англо-бурската война например) – тоталитарният концентрационен лагер обаче е ново пространство, което е противопоставено за първи път от човек на историята и културата. В него не стои въпросът за задържане на едно място на пленената чужда войска, както е било преди. Тоталитарният лагер не е и въпрос на военно прръстъпление. Той е техническа част и социологическо лице на *прръстъплението срещу човечеството* – т.е. чрез избиването на даден народ (еврейски, цигански, полски и т.н.) да се намали разнообразието на културите.

Има разлика между първоначалното предназначение на *тоталитарните* концентрационни лагери и същностното им предопределение като политически средства. В революционния период на бъдещия тоталитарен режим както в Германия, така и в Русия те са техническо средство за разправа с политическия враг. Но едва след установяването на пълната власт над огромни маси от население и Хитлер, и Сталин откриват в лагерите изцяло ново предназначение и ги превръщат в безпрецедентен социално-политически феномен – насочването им не срещу „реален“, т.е. действаш враг на режима, а срещу т.нар. обективен. Тъкмо затова те се характеризират с една крайно важна и исторически безпрецедентна черта – начинът, по който те функционират, макар и не фактът на тяхното съществуване, се държи в тайна от германското и руското население, включително от редица равнища в партийната йерархия. На власт всъщност идва секретът за тайната полиция, чието дело е свеждането на „обективните“ врагове до лагерници и тяхното унищожение в

тайна. Аренд обаче се интересува и от още нещо – от степента, до която това засекретено знание (информация) съответства на тайните желания и тайното съучастие на масите по онова време.

В този смисъл Аренд твърди, че германският тоталитаризъм не е просто антисемитски. Той е античовешки, въпреки че основните жертви – евреите – не са способни да видят веднага това. За Аренд престъплението срещу евреите се състои в „избора на жертвата“ – подбрани са по пригодност за извършване на престъплението срещу човечеството, а не поради други техни характеристики. Евреите живеят разпръснато и без „своя“ територия от 2000 години, но за първи път – едва през XX в. – стават обект на тотално и систематично изтребление „до крак“ навсякъде, където могат да бъдат достигнати от палачите си. А това значи, че не жертвата, а извършителят на традиционните през вековете погроми се е променил съществено през първите десетилетия на XX в. Нещо драматично е настъпило в повечето европейски народи след Първата световна война, за да се стигне до идеята за геноцида като част от идеята за тоталитаризма наред с глобалното владение. Това е криза на немодерните общества в Европа – не на Холандия (там и сега евреите не са „проблем“), Англия или САЩ, които изживяват крах при опита си да се модернизират. Проблемът, както е известно, не са евреите, а състоянието на нациите в Европа.

Както пише Хана Аренд в „Айхман в Йерусалим“, основният въпрос пред правосъдието и морала е не че хора са изпитали ужасяващ кошмар, а че е извършено изцяло нов тип престъпление. В този смисъл единствено адекватното понятие е *престъпление срещу човечеството* под формата на повече или по-малко сполучил опит да се унищожи една или повече от съществуващите национални култури (в тази насока е особено силен текстът на „Епилога“ на „Айхман...“). Това понятие е въведено като термин от Нюрнбергския трибунал срещу основните военнопредстъпници през 1946 г. Но Аренд оспорва тогавашното му съдържание, като отбелязва, че

начинът, по който понятието се изгражда като правна концепция, е бил погрешен. „Престъпленията срещу човечеството“ са били сериозно объркани с *престъпления срещу мира* (че е започната война, в която са избити военни чрез класически военни средства) и *военни престъпления* (че по време на войната са използвани в значителен мащаб нови, зловещи средства за унищожение на врага или направо забранени средства и че са избивани невинни цивилни). Но и едните, и другите престъпления са „стари колкото света“ (Аренд), докато престъплението срещу човечеството е изцяло ново, безпрецедентно. Така Нюрнбергският и следващите след него процеси срещу нацистите стъпват върху неправилна предпоставка, тъй като не изграждат необходимото точно и адекватно определение за престъплението.

Според Аренд тъкмо *геноцидът* срещу евреите в управляваната от нацистите част на Европа е престъплението срещу човечеството, което е *престъпление срещу статуса на човек* (*a crime against the human status*). Убийството е престъпление, но лишаването на жертвата и от качествата ѝ на човек по всеки възможен начин е още по-голямо престъпление – максималното възможно. Когато това лишаване, последвано от избиване, придобие глобален мащаб, се изправяме пред истинското съдържание на понятието „престъпление срещу човечеството“. Аренд заема с готовност концепцията за „престъпление срещу статуса на човек“ от книгата на един от оцелелите. Тя обаче го издига в ранг на философско-правно понятие. Аренд изрично пише, че това понятие съответства най-точно на теорията ѝ за тоталитаризма и затова би заменила „престъпления срещу човечеството“ с „престъпления срещу статуса на човек“. В това понятие не става дума за правата на военнопленниците или за степента на жестокост, въпреки че и едното, и другото се съдържат в него. Престъплението на нацистите, което е престъпление срещу човечеството, е извършено срещу масата на еврейския народ, но нарушава „реда на човечеството“, а човечеството представлява

напълно различна общност – пространството, споделяно от всички народи и взаимното признаване и спазване на законите между всички нации („Епилогът“ на „Айхман...“).

Не само дистанция, но и кураж следователно се иска, за да се възприеме онова, което Аренд разбира под абсолютното зло на тоталитаризма. Трябва да се осъзнае, че онова от безпрецедентното престъпление на нацизма, което се дължи на „дългата история на омраза срещу евреите и антисемитизма“, е само част – то е „едва само изборът на жертвите, но не и характерът на престъплението“.

ГЕНИАЛНАТА ПРОСТОТА НА НОВОТО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

Разрушаването на човешкия статус в лагерите е методично, последователно и обхваща три последователни фази:

– Първата е унищожението на политическия или юридическия човек у жертвите чрез лишаване от изборителни права;

– Втората е унищожаването на моралната личност у жертвите чрез обезсилване на съвестта;

– Третата е заличаването на „уникалната идентичност“ на индивида чрез унищожаването на човешката способност за спонтанност на мисълта и действието.

Лишаването от изборителни права означава елиминирането на всеки правен статус, включително дори и статуса на престъпник. Човешките същества са подложени на мъчения, които не съответстват на реално престъпление, нещо повече – не съответстват на каквото и да е, което те са извършили. Наказани са, защото са родени „евреи“ (Хитлер) или членове на дадена „класа“ (Сталин), или са „противообществени“ (и Хитлер, и Сталин), душевноболни и т.н. Произволният подбор на жертвите цели да унищожи граждански-